

DOLNÍK ERZSÉBET

A szlovákiai magyar oktatásügy helyzete

Minden hatalom, mely a nemzetállam megteremtésére törekszik, elsősorban az országa határain belül élő nemzeti kisebbségek nyelvét igyekszik kiszorítani, mégpedig általában úgy, hogy megszünteti anyanyelvű iskoláikat.

Ezt a törekvést figyelhetjük meg jelenleg is a környező országokban, így Szlovákiában is. Csehszlovákia megalakulása óta többször tanúi lehettünk a magyar iskolarendszer elleni támadásnak, de önkritikusan ki kell azt is mondanunk, mi sem vagyunk vétlenek. Anélkül, hogy bűnbakot keresve végletekbe esnénk, tekintsünk végig a szlovákiai magyar oktatásügy legégetőbb problémáin.

Szlovákia nemzetiségileg vegyes járásai és két nagyváros (Pozsony, Pozsony-vidék, Dunaszerdahely, Galánta, Komárom, Érsekújvár, Nyitra, Losonc, Rimaszombat, Nagykürtös, Léva, Kassa-vidék, Rozsnyó, Tóketerebes, Kassa-város) lakosainak száma összesen 2216730, ebből szlovák 1585669 (71,53 százalék), magyar 561245 (25,32 százalék). Magyar nemzetiségű lakosok élnek a többi járásban is, számuk azonban annyira csekély, hogy az anyanyelvű iskolák szempontjából elhanyagolható.

Ezekben a járásokban, illetve tankerületekben a magyar nemzetiségű óvodás, valamint iskolaköteles gyermekek egy része nem magyar oktatási (nevelési) nyelvű intézményeket látogat. Az okokat több szempont szerint osztályozhatjuk. Az objektív okok közé sorolható: az iskola teljes hiánya, a nagy távolság a lakóhely és az iskola között, az a tény, hogy nincs lehetőség a gyermek utaztatására, valamint az anyagi okok (szülők kis keresete, munkanélküliség) stb.

Az iskolaválasztást befolyásolják azonban olyan tényezők is, mint a vegyes házasság, a szülőkre ható külső nyomás (munkatársak véleménye, félelem az esetleges sikertelenségektől, nacionalista megnyilvánulások a többségi nemzet tagjai, elsősorban a politikusok részéről), a hiányos pedagógiai és lélektani tájékozottság, a nemzeti identitástudat hiánya.

I. Magyar óvodák és iskolák Szlovákiában

A Szlovák Oktatási és Tudományügyi Minisztérium 1993/94-es tanévről kiadott elemzése (tehát hivatalos adatok) alapján a következő helyzet vázolható fel:

A Szlovákiában működő 3481 óvodából 1290 magyar nevelési nyelvű, 115 közös igazgatású, szlovák és magyar osztályokkal. A magyar nevelési nyelvű óvodai osztályokba járó gyermekek száma 12906, miközben a 184072 óvodás gyermekből 16728 magyar nemzetiségű. Ez azt jelenti, hogy 3822 magyar nemzetiségű gyermek (22,85 százalék) nem anyanyelvű nevelésben részesül. Tankerületenként a következő adatok állnak rendelkezésünkre:

Az utolsó négy évben (1990-1994) folyamatosan csökkent a magyar óvodák, óvodai osztályok és az óvodákat látogató magyar nemzetiségű gyermekek száma.

Pozitív jelenség, hogy bár az 1990/91-es tanévből nincsenek adataink a magyar nemzetiségű óvodás gyermekek számáról, de így is nyilvánvaló, hogy az 1991/92-es tanévhez viszonyítva kisebb mértékű a magyar óvodába járó gyermekek számának csökkenése (2,09), mint a magyar nemzetiségű óvodás gyermekeké (7,93).

Alapiskolák

A magyar iskolahálózat súlypontja természetesen az alapiskolák kategóriájára esik. Bár itt is csökkenő tendencia figyelhető meg az 1989 utáni években, de még mindig 22-23 százalék magyar nemzetiségű iskolaköteles gyermek jár szlovák oktatási nyelvű alapiskolába. Ebben az iskolaévben (1993/94) az egyes tankerületekben, ahol jelentősebb számú magyar él, az állami alapiskolák és a magyar nemzetiségű gyermekek számára vonatkozó adatokat a 2. sz. táblázat tartalmazza.

Az állami iskolák mellett magyar oktatási nyelvű egyházi alapiskolák is nyíltak, melyekben összesen 650 magyar gyermek tanul a következő tankerületekben: Dunaszerdahely: 2 egyházi iskolában 238 gyermek, Léva: 2 egyházi iskolában 402 gyermek, Nagykürtös: 1 egyházi iskolában 10 gyermek. A többi szlovákiai járásban is élnek szórványban magyar tanköteles gyermekek, akik természetesen szlovák iskolába járnak.

Szlovákia 2401 alapiskolájából 270 magyar oktatási nyelvű és 31 úgynevezett közös igazgatású (szlovák és magyar osztályokkal). Az elmúlt iskolaévben a Szlovák Köztársaság területén élő 664884 tanköteles gyermekből 58765 magyar nemzetiségű, de csak 46623 jár magyar iskolába, tehát 12142 magyar ajkú gyermek (20,66 százalék) nem részesül anyanyelvű oktatásban.

Az utolsó négy tanévben ugyan folyamatosan csökkent mind a magyar nemzetiségű iskolaköteles gyermekek, mind a magyar iskolába járó tanulók száma, de ebben a kategóriában is enyhe javulás tapasztalható.

A 150 állami gimnázium közül 13 magyar oktatási nyelvű, 8 pedig közös igazgatású (szlovák/magyar) gimnázium, 4529 tanulóval. Szlovákia összes gimnáziumába a 63092 tanulóból 5712 magyar nemzetiségű, így 1183 (20,71 százalék) magyar nemzetiségű diák szlovák gimnáziumban végzi tanulmányait. Létezik továbbá 1 magán- és 1 egyházi magyar gimnázium, összesen 210 tanulóval. Ezeket is figyelembe véve az összkép: az 5922 magyar ajkú gimnazista közül 4739 (80,02 százalék) tanul anyanyelvén, s további 1183 (19,98 százalék) szlovák gimnáziumba jár.

Tankerületekre bontva a magyar gimnáziumok hálózatáról a 3. sz. táblázat tájékoztat.

Mivel a tankerületek a középiskolák esetében nem egyeznek meg a közigazgatási egységekkel, feltüntettem a gimnáziumok székhelyét is. Magyar tannyelvű gimnáziumok: Pozsony, Nagymegyér, Szenc, Dunaszerdahely, Somorja, Galánta, Komárom, Ipolyság, Zselíz, Kassa, Szepsi, Galánta (magán), Gúta (egyházi). Közös igazgatású szlovák/magyar oktatási nyelvű gimnáziumok: Érsekújvár, Párkány, Füle, Rimaszombat, Tomalja, Királyhelmec, Nagykapos, Rozsnyó.

A dél-szlovákiai járásokban jelenleg 5 magyar és 17 közös igazgatású szlovák/magyar oktatási nyelvű szakközépiskolában 4156 fiatal tanul. Ugyanakkor a Szlovákia 294 szakközépiskoláját látogató 95985 tanulóból 6576 magyar nemzetiségű, tehát 2420 magyar szakközépiskolás diák tanul szlovák nyelven, ami 36,80 százalékos részarányt jelent. A szakközépiskolák esetében további problémát jelent, hogy nem kielégítő a profiljuk. E kérdéskört a 4. sz. táblázat világítja meg.

Legrosszabb a helyzet a szakmunkásképzőkben. A 344 állami szakmunkásképzőből csak háromban oktatnak magyar nyelven, 22 intézmény közös igazgatású, szlovák-magyaroktatási nyelvű. Szlovákiában ebben a tanévben a 138465 szakmunkástanuló közül 11363 magyar nemzetiségű, s csak 5431 főt képeznek szakmájára anyanyelvén, 5932 magyar fiatal (52,20 százalék) tehát szlovák képzésben

részesül. Ezt a helyzetet javítja némileg az 5 magyar oktatási nyelvű magán-szakmunkásképző intézet.

A szlovákiai magyar iskolahálózatról az 5. sz. táblázat nyújt képet.

Az óvodák és az alapiskolák kategóriájában a legrosszabb helyzet a nyitrai, losonci, nagykürtösi, rozsnói járásban tapasztalható. Ez a tény annál veszélyesebb, mivel ezekben a járásokban a természetes szaporulat is a legalacsonyabbak közé tartozik, s ezen belül a magyar gyermekek száma igen alacsony. Ha tehát az amúgy is kis számú magyar gyermekből számottevő mennyiség nem részesül anyanyelvi oktatásban, könnyen kiszámítható, hogy itt következhet be a legnagyobb mértékű és leggyorsabb asszimiláció.

Elgondolkodtató eredményekre jutunk akkor is, ha a létező iskoláink számát összevetjük azon községek számával, melyekben jelentős számú magyarság él. A népszámlálást követő iskolaévben a vegyes lakosságú dél-szlovákiai járások 136 községében, csak magyar, 341 községben csak szlovák iskola volt, további 140 községben pedig mind szlovák, mind magyar alapiskola működött. Nézzünk a statisztika mögé. Az a 136 község, melyben csak magyar iskola volt (van), olyannyira magyar nyelvterület, hogy 56 községben a magyar nemzetiségű lakosság részaránya 80 százalék feletti, de ami lényeges, mind a 136 községben számszerű többségben él a magyarság. Ami a szlovák lakosságot illeti, csak 6 olyan községet találunk ezek között a csak iskolával rendelkező községek között, melyben 40-50 százalék közötti a szlovákok részaránya. További 8 községben 30-40 százalék, 3 községben pedig 30-30 százalék szlovák nemzetiségű polgár él.

Ezzel szemben azon községek közül, melyekben csak szlovák iskola működik, 54 községben él számottevő magyar lakosság, ebből 47-ben 20 százalék felett. 30 olyan magyar többségű község is található ezen a területen, melyben sok az iskolaköteles gyermek - tehát nem előregedett falvagról van szó -, de csak szlovák iskolába járhatnak.

Végül érdemes röviden értékelni azt a 140 községet is, amelyben mindkét oktatási nyelvű alapiskola megtalálható. A 140 községből 120-ban 50 százalék feletti a magyar részaránya, további 17-ben pedig 20 százalék és 50 százalék közötti. Figyelemre méltó, hogy a 3 település közül, melyben 20 százaléknál kevesebb magyar él és mindkét iskolatípussal rendelkezik, kettő (valaha magyar többségű) járási székhely - Léva és Losonc.

Ugyanakkor ebben a kategóriában 59 helyen alacsonyabb 20 százaléknál a szlovák lakosság részaránya, de gyermekeiknek így is lehetőségük van anyanyelvükön művelődniük. Végül jelezni kell még egy igen súlyos problémát: 143 magyar többségű községben nincs semmilyen iskola!

Táblázatba foglalva ezek az eredmények a következőképp festenek:

A magyar lakosság aránya	A községek száma a feltüntetett kategóriában	Csak szlovák iskolával rendelkező községek száma	Csak magyar iskolával rendelkező községek száma	Magyar és szlovák iskolával rendelkező községek száma	Iskolával nem rendelkező községek száma
50%-100%	429	30	136	120	143
40%-50%	31	6	0	8	17
30%-40%	25	8	0	6	11
20%-30%	18	s	0	3	12
10%-20%	19	7	0	3	9
Összesen	522	54	136	140	192

II. Magyar hallgatók a szlovákiai felsőoktatási intézményekben

A szlovákiai magyar oktatási rendszer kapcsán gyakran szembesülünk azzal a ténnyel, hogy az évtizedek folyamán kedvezőtlenül alakult e nemzeti kisebbség műveltségi szintje. A hivatalos statisztikai adatok szerint évről-évre csökken a főiskolát végzett magyar lakosok száma, s a magyar egyetemi, illetve főiskolai hallgatók részaránya állandó jelleggel mintegy 2-2,5-szer alacsonyabb, mint a szlovákiai magyarság részaránya. Példaként álljon itt néhány év kimutatása: 1957/58 4,2 %; 1959/60 5,2 %; 1960/61 6,0 %; 1968/69 4,0 %; 1970/71 3,8 %; 1991/92 4,9 %; 1993/94 4,7 %

A legutolsó (1991. évi) népszámlálás adatai szerint Szlovákia lakosságának 10,8 százaléka magyar nemzetiségű, 85,6 százaléka szlovák. Ideális esetben ezt az arányt kellene tükröznie az egyetemi hallgatók nemzetiségi összetételének is. A valóság azonban egészen mást mutat. Az 1993/94-es tanévben a szlovákiai egyetemeken és főiskolákon 23076, hallgató kezdte meg tanulmányait, ebből 1128 magyar nemzetiségű, ami a hallgatók 4,89 százalékát teszi ki. A szlovák nemzetiségű, elsőéves főiskolai hallgatók száma ezzel szemben 21576, tehát az összes hallgató 93,50 százaléka. Még nagyobb aránytalanság figyelhető meg az egyes főiskolákon, egyetemeken belül.

Megfontolandó, helyes-e nyilvánosságra hozni azokat az adatokat, melyek az oktatási tárca hivatalos kimutatásaiból származnak. A valós helyzet ugyanis ellenünk is fordítható, amennyiben rosszindulatúan kezelik. Azt hiszem helyes, ha szembenézünk a tényekkel és okulunk belőlük. A számok ugyanis mindenképp elgondolkodtatóak.

Az egyes felsőfokú intézmények első évfolyamába rendre olyan kevés magyar hallgatót vettek fel, hogy számuk messze elmarad a magyar lakosság részarányától. (Egyes főiskolákon még az 1 százalékot sem éri el.) Az még csak érthetőnek tűnik, hogy a zólyomi Műszaki Egyetemre 0,86 százalék, a Nagyszombati Egyetemre 0,89 százalék magyar nemzetiségű elsőéves főiskolás került (szlovák környezet), de mivel magyarítható, hogy a kassai Állatorvosi Egyetemre összesen 2 magyar hallgatót (1,63 százalék) vettek fel, szemben a 119 (96,75 százalék) szlovák hallgatóval, holott Szlovákia mezőgazdasága a magyarok által lakott területre összpontosul? Hasonló anomália figyelhető meg a nyitrai Mezőgazdasági Főiskolán is, ahol 76 (5,34 százalék) magyar és 1341 (94,17 százalék) szlovák hallgató kezdte meg tanulmányait.

A számok különbözőképp magyaríthatók. Bizonyára úgy is lehet - rosszindulatúan - értelmezni, hogy azért jut be a főiskolákra ilyen kevés magyar nemzetiségű diák, mivel a magyar középiskolák gyengébben készítik fel tanulóikat. Ennek azonban ellentmond az a tény, hogy az igényes műszaki egyetemekre viszonylag sok magyar hallgatót vettek fel. Ezt tükrözi az egyes főiskolákra, egyetemekre jelentkezők eredményessége a felvételi vizsgákon. Bár általában aránytalanul többen vettek fel a szlovák nemzetiségű diákok közül, a műszaki egyetemeken a magyar hallgatók felvételi eredményessége szembetűnően jó (kassai, pozsonyi műszaki egyetem, kassai Šafárik Egyetem, nyitrai Mezőgazdasági Főiskola stb.).

Nagyobb gondot okoz az, hogy miért jelentkeznek némely felsőoktatási intézményeinkre olyan kevesen a magyar érettségizők közül, hiszen például a fentebb említett Állatorvosi Egyetemre csak 26 magyar diák jelentkezett (ebből vettek fel kettőt), a zólyomi Műszaki Egyetemre 23 (hatan nyertek felvételt).

Az okok között bizonyára szerepel az is, hogy kevés a magyar oktatási nyelvű középiskola, s valószínűleg a szülők romló anyagi helyzete is gátolja gyermekeik

továbbtanulását. Ha pedig valaki azzal érvel, hogy a kedvezőtlen helyzet oka a magyar diákok szlovák nyelvtudása (illetve ennek hiánya), ez csupán demagógia, tudniillik azok a magyar fiatalok, akiket felvettek a főiskolára, rendszerint eredményesen be is fejezik tanulmányaikat. Éppen ezért mind sürgetőbb a magyar felsőoktatási intézmény létrehozása.

A közölt adatokból a legelkeserítőbb, hogy bár tudjuk, naponta halljuk, olvassuk, hány száz magyar pedagógus hiányzik, illetve fog hiányozni az elkövetkező időszakban a magyar iskolákból, a Nyitrai Pedagógiai Főiskolán csak 202, a Komenský Egyetem Bölcsészeti Karán 51, a Természettudományi Karon pedig 18 hallgató kezdte meg ebben az évben tanulmányait. Ha figyelembe vesszük az esetleges lomorzsolódást és azt a tényt, hogy nem mind akar tanítani, könnyen megállapítható, hogy számuk semmiképp sem elegendő.

Azt hiszem, ideje lenne nagyobb figyelmet szentelni ennek a kérdésnek is addig, amíg nem késő, míg visszafordíthatatlanná nem válik az a folyamat, mely a magyar értelmiségi réteg megszűnését eredményezheti.

III. A magyar pedagógusképzés Szlovákiában

Ha taglalni akarjuk a magyar pedagógusképzés helyzetét Szlovákiában, szükségszerű a magyar pedagógusigényt a magyar iskolák hálózatának vetületében vizsgálni.

Az 1968 utáni csehszlovákiai konszolidációs folyamat eredményeként a párthatalom annyira megerősödött, hogy elkészítette a magyar iskolák felszámolásának tervét.

Ezt tükrözik a számadatok is: 1961-ben 559 magyar alapiskola működött 76 754 tanulóval, 1968-ban 494 iskola 72948 tanulóval, 1970-ben 490 iskola 68902 tanulóval, 1980-ban 295 alapiskolában tanulhattak anyanyelvükön a magyar tanulók (50 398), 1991-ben az alapiskolák száma 257 (48 405 tanulóval).

A gimnáziumokban így alakult a magyar tanulók részaránya: 1970-ben a gimnáziumi tanulók 9,9 százaléka járt magyar iskolába, 1980-ban 7,8 százaléka, 1991-ben már csak 6,9 százaléka. A magyar főiskolai, illetve egyetemi hallgatók száma ugyan lassan növekedett, de részarányuk folyamatosan mintegy 2-2,5-szer alacsonyabb volt, mint a szlovákiai magyarság részaránya.

A magyar iskolák megszüntetésére irányuló tervzetnek szerves része volt a magyar pedagógusképzés megszüntetése is. Ennek első lépéseként Nyitrán 1975-től nem nyitottak magyar nyelven folyó tanárképző szakokat. 1980-ban megkísérelték a magyar iskolákban az oktatási nyelv szlovákra váltását, és ez megismétlődött az 1984-es oktatási törvény elfogadásakor is. Bár ezt a törekvést megghiúsították az emberjogi mozgalmak, de Nyitrán továbbra sem sikerült a magyar pedagógusképzés fejlesztését megkezdeni.

A magyar iskolákban ekkor már világossá vált az égető pedagógushiány. Az 1986-ban végzett elemzés szerint is (átlagéletkor 45 év) rosszabb volt a magyar pedagógusok korösszetétele, mint a szlovák pedagógusoké (43 év). Ez az arány évről vére rosszabb, s 2000-ig 400-500 alsó tagozatos és 900 felső tagozatos, illetve középiskolai tanárra lesz szükség.

1989-ben a kar élére új vezetés állt, s úgy tűnt, megoldódik a magyar pedagógusképzés ügye, hiszen ebben az évben 163 pedagógusjelölt iratkozott be a karra, 35 új magyar főiskolai oktató felvételét tette volna lehetővé az a közel 2 millió korona, melyet a szlovák kormány szabadított fel beralapként. Sajnos csak 18 oktatót vettek fel, mivel a pénz egy részét a kar vezetése más célra használta fel.

Az 1990-ben elfogadott 172/1990 számú főiskolai törvény a főiskolák, egyetemek alapításának jogát a Cseh Nemzeti Tanács, illetve a Szlovák Nemzeti Tanács hatáskörébe, az önálló karonként pedig az akadémiai tanács hatáskörébe utalja. Ennek értelmében Nyitrán „Nyitrai Egyetem” megnevezéssel megtervezték a Pedagógiai Kar és a Mezőgazdasági Főiskola egyesítését.

A terv nem sikerült, a két főiskola továbbra is önállóan működik. A Pedagógiai Kar Pedagógiai Főiskolává alakult, melyet a természettudományi, társadalomtudományi és pedagógiai kar alkot. A múlt év szeptemberétől kellett volna beindulnia a munkának a Nemzetiségi Kultúrák Karán. A kar létrehozását 1993. június 22-én jóváhagyták, de iure tehát létezik, de gyakorlatilag nem.

Az NKK-t kezdettől fogva kényszermegoldásnak tartjuk, amelynek létrejöttét sajnos kemény politikai csatározás előzte meg. A több mint félmillió szlovákiai magyar nemzeti közösségnek önálló magyar egyetemre lenne szüksége, és ez számát tekintve meg is illetné. Az égető magyar pedagógushiány azonban arra ösztökélte a magyar mozgalmakat, hogy félretéve nézetkülönbségeiket, az NKK-ból a maximumot kicsikarva - olyan intézményt hozzanak létre, mely biztosítaná a teljes magyar pedagógusképzést. Ennek érdekében a négy magyar politikai párt, illetve mozgalom egyeztető tárgyalásokat folytatott, és megegyezett a kart illető néhány alapvető tézisben. Ezekután tárgyalásokat folytattak a kar magyar tanáraival és hallgatóival. A Nyitrai Fórumon elfogadott téziseket parlamenti képviselőink is támogatták, s felhívást tettek közzé a sajtóban a kar érdekében, amit a magyar lakosság támogatott.

Közös akaratunkat figyelmen kívül hagyva, a főiskola rektora olyan tervezetet dolgozott ki, melynek értelmében csak az alapiskola 1-4. évfolyamában tanító pedagógusjelöltek képzése folya magyar nyelven - az NKK keretében. A szaktantárgyak oktatására képesített pedagógusokat a humán és természettudományi karon képeznék, ezeken azonban nincs biztosítva a magyar nyelvű oktatás.

Az NKK az 1993/94-es tanévben nem kezdett működni. A magyar hallgatók a három létező karon szétszórva tanulnak, úgynevezett magyar csoportokban. A főiskola vezetése részéről nem tapasztalható a legcsekélyebb hajlandóság sem arra, hogy figyelembe vegye a szlovákiai magyar politikai mozgalmak, az SzMPSz, valamint a magyar társadalmi és ifjúsági szervezetek által megfogalmazott igényt, miszerint egy önálló kar keretén belül kell megvalósítani a teljes magyar tanító- és tanárképzést.

Elfogadhatatlan a szlovákiai magyarság számára a főiskola vezetésének egy Nemzetiségi és Etnikai Művelődési és Kulturális Intézet létrehozására irányuló terve is, mely azonban nem lenne jogosult pedagógusokat képezni.

Nyitrán továbbra is az egyedüli megoldást az önálló, magyar pedagógusokat képző kar jelenthetné, mindaddig, amíg nem jön létre egy önálló magyar egyetem.

Ugyanakkor tovább romlik a helyzet iskoláinkon a tanítók, szaktanárok életkorát és számát illetően. Az utóbbi években a magyar és szlovák iskolákban oktató pedagógusok életkora mind nagyobb-eltérést mutat.

IV. A kétnyelvű oktatás bevezetésének veszélye

A szlovákiai magyarság életében vissza-visszatérő veszedelem az iskoláink oktatási nyelvének megváltoztatására tett kísérlet.

Ezt tapasztalhattuk a második világháborút követően, amikor a „felszabadult” Csehszlovákiában megszüntettek mindennemű magyar képzést. A következő évtizedekben a már létező magyar óvodák, iskolák felszámolására tettek többször kísérletet.

A hatalom eszközei és módszerei alkalmanként különböztek, s a hivatkozási alap is változott, a kollektív bűnösség elvének érvényesítésétől az úgynevezett racionalizáláson át egészen a nyelvtörvényre és az alkotmányra való hivatkozásig. A cél azonban mindig ugyanaz maradt: a teljes anyanyelvű oktatás leépítése. Ezt a célt szolgálta az iskolarendszer többszöri átszervezése, az integráció, a szlovák és magyar iskolák közös igazgatása, a pontatlan, legtöbbször rosszindulatú elemeket tartalmazó kimutatások, statisztikák, a magyar pedagógusképzés elsorvasztása.

Az 1989-es események hatására, úgy tűnt, a megálmodott demokráciában ez már nem ismétlődhet meg. Tévedtünk. Alig három évvel a novemberi bársonyosnak mondott forradalom után (melyet ma már nem igazán érzünk sem bársonyosnak, sem forradalomnak), az előzőekhez viszonyítva sokkal alaposabban előkészítve, az oktatási tárca ismét a kétnyelvű iskolák létrehozását tervezi.

Az iskoladráma utolsó fejezete egy látszólag primitív, ám bosszantó televíziós riportfilmmel kezdődött a múlt év őszén. A szlovák televízió *Időszerű események (Aktuality)* című műsorában a nemzetiségi oktatásüggyel foglalkozott. Megszólaltattak parlamenti képviselőt, pedagógusokat, majd felhőborító hangnemben faggatták a tanulókat, miért járnak magyar iskolába.

Bár a tudósítás sértő hangnemben tárgyalta a problémát, nem lenne érdemes foglalkozni vele, ha nem itt hangzott volna el újfent - az akkori oktatásügyi miniszter javaslatként- a kétnyelvű iskolatípus létrehozásának terve.

Az ajánlat ekkor még így hangzott: „Azokban a községekben, amelyekben magyar iskola működik, a magyar diákok számára alternatív iskolák hozhatók létre. Itt a társadalomtudományi tantárgyakat magyarul, a természettudományi tantárgyakat pedig szlovákul oktatnák. A szülőkre bíznák, hogy válasszanak a két iskola között.” (*Új Szó*: „Megkondult a lélekarang?”) A kívülállók ekkor még nem szenteltek különösebb figyelmet a dolognak, az oktatásüggyel foglalkozó szakemberek azonban nagyon jól emlékeznek néhány dokumentumra.

Ezek közül figyelmet érdemel az a jelentés, mely a Szlovák Kormány 129/1990-es rendeletéből eredő feladatok teljesítéséről számol be. Ebben az anyagban még arra szólítják fel az illetékes tanügyi szerveket, hogy a nemzetiségileg vegyesen lakott területeken minden nemzetiséggel és etnikai csoporttal szemben elfogulatlan, igazságos oktatáspolitikát valósítsanak meg.

Hangsúlyozzák az anyanyelvű művelődéshez való jogot, s ugyanakkor utalnak arra, hogy a nemzeti kisebbségekhez tartozó egyének számára szükséges elsajátítani a többségi nemzet nyelvét. Pozitívként jelenik meg az a tény, hogy a Szlovák Oktatásügyi Minisztérium felvette a kapcsolatot a Szlovákiai Magyar Pedagógusok Szövetségével is.

Ez a dokumentum viszonylag tárgyilagosan taglalja a magyar pedagógusképzés kérdéskörét. Kimondja; hogy a pedagógusok szakképzettsége lényegében azonos a magyar és a szlovák iskolákban, de a magyar pedagógusok átlagéletkora jóval magasabb az országos átlagnál. Az 1986-ban végzett felmérésből kiderül, hogy 2000-ig a magyar pedagógusok körülbelül 40-45 százaléka éri el a nyugdíjkorhatárt. A helyzetelemzés alapján, a pedagógushiány megoldása érdekében a minisztérium kezdeményezte, hogy a nyitrai Pedagógiai Kar magyar tagozatára több hallgatót vegyenek fel az 1990/91-es tanévben, s emeljék felkészítésük szakmai színvonalát.

A szlovák nyelv oktatásával kapcsolatban megállapítja, hogy a szlovák nyelv lingvisztikai szempontból idegen nyelvként kezelendő, mely nemcsak szókincsével, hanem egész szerkezetével különbözik a magyar nyelvtől. Ezt a tényt kell figyelembe venni az oktatási módszerek megválasztásánál is. Az első veszélyt rejtő mondat itt még ártatlanul hangzik. A dokumentum szerint a szlovák nyelv elsajátításának

színvonalát vizsgálva kiderült, hogy bizonyos hiányosságok mutatkoznak a kommunikációs készség terén. A különböző okok közül kiemelik azt a tényt, hogy a szlovák szakos pedagógusok munkája nem azonos minőségű, s a tanulók nyelvtudását erősen befolyásolja a nyelvi környezet.

A szlovák nyelv oktatása színvonalának emelése érdekében javasolják, hogy a Pedagógiai Kar magyar hallgatói számára új tanulmányi programot dolgozzanak ki. Ennek érdekében - főleg az alapiskolák 1-4. évfolyamaiban tanító pedagógusjelöltek esetében - intenzívebb felkészítést és államvizsgát javasolnak szlovák nyelvből. A dokumentumban lefektetett feladatok és követelmények ekkor még elég ménékeltek voltak.

Az oktatási tárca 1991 első félévére kidolgozott fő feladatai megfogalmazásánál azonban már a Szlovák Köztársaság kormányának programnyilatkozatából indul ki, mely rendkívül nagy hangsúlyt fektet a szlovák nyelv elsajátítására. Külön taglalja a nemzetiségileg vegyesen lakott területeken működő szlovák és magyar iskolákban a tanulók szlovák nyelvtudását. Kimondja, hogy azokban a szlovák iskolákban, melyeket más anyanyelvű (főleg magyar) gyermekek is látogatnak, átgondolt folyamatos erőfeszítéssel monolitikus nyelvi környezetet kell teremteni. A koncepció kidolgozásának időpontját 1992. december 30-án jelölik meg; a kísérleti megvalósítás tervezett időpontja pedig az 1993/94-es tanév.

A szlovák nyelv jobb elsajátítása érdekében már 26-os osztálylétszámnál két csoportra lehet osztani a tanulókat a szlovák iskolákban is. A gimnáziumokban emelni lehet egy órával a szlovák nyelv heti óraszámát.

A magyar iskolák esetében az anyag részletesen elemzi az akkori helyzetet, s a következőket állapítja meg: a szlovák nyelv oktatásának eddig alkalmazott modellje, elsősorban a módszerek, valamint a tananyag struktúrája nem elég hatékony. A nemzetiségileg vegyesen lakott területeken a szlovák nyelv oktatásának olyan módszereit kell alkalmazni, melyek növelik a nyelv kommunikációs készséget. Ennek érdekében emelhetik az első és második évfolyamban a szlovák nyelv óraszámát heti egy órával: Lehetőség van mind az alap-, mind a középiskolákban választható vagy nem kötelező szlovák órák beiktatására. Az oktatás minőségének növelését szolgálja a pedagógusok atesztációs rendszere.

Ezekben az irányelvekben először hivatkoznak a nyelvtörvényre is. Ennek értelmében továbbra is kötelező a magyar alapiskolákban, szakközépiskolákban és szakmunkásképzőkben a természettudományokban használatos szakterminológia kétnyelvű oktatása (matematika, fizika, kémia, természetrajz). A magyar tannyelvű gimnáziumokban a nem kötelező tantárgyak közé besorolták a szlovák szakkonverzációt is, mely tartalmilag a természettudományi tantárgyakhoz kötődik. Hasonlóképpen ajánlják a tematikus egységek szlovák nyelvű összefoglalását, bár itt elismerik, hogy az ezzel kapcsolatos lélektani, nyelvi és módszertani kérdések még nem tisztázottak Hasonlóképpen nincsenek még feltárva a kétnyelvű oktatás hatásai a gyermek mentális fejlődésére, s azt sem tudják megmondani, hogy mely tantárgyak alkalmasak a szlovák nyelven való oktatásra. Ennek ellenére ilyen intézkedéseket hozott a tárca:

- elemezni a szakterminológia kétnyelvű oktatásának helyzetét és színvonalát a magyar tannyelvű alap- és középiskolákban, s meghatározni ennek folyamatosságát az alapiskolák második fokozatán és a középiskolákban;

- kidolgozni a tematikus egységek szlovák nyelven történő összefoglalásának pszicholingvisztikai nézőpontjait, illetve módszereit, kijelölve a gyakorlati megvalósítás lehetőségét;

- megfogalmazni a tantárgy (tantárgyak) szlovák nyelven történő oktatásának lehetséges módozatait a magyar oktatási nyelvű iskolákban, rámutatni ennek lehetőségére és célszerűségére, figyelembe véve az iskolák tagozódását és a tantárgyak jellegét.

A koncepció kidolgozásával egy oktatási szakemberekből, szociológusokból, pszichológusokból és gyakorló tanítókból álló szakmai csoportot bíztak meg. A javaslatnak 1992. december 31-ére kellett elkészülnie, és kísérleti megvalósítását néhány iskolában az 1993/94-es iskolaévre tervezték.

Ez az a pont, mely összekapcsolja ama televíziós műsort az oktatási minisztérium célirányos tevékenységével.

Jellemző, hogy a rendelkezések csak pszichológiai, módszertani, s főleg nyelvi aspektusokra korlátozzák a vizsgálódást, és figyelmen kívül hagyják az elfogadott nemzetközi normákat és dokumentumokat.

Az UNESCO közgyűlése 1960. november 14. és december 15. között Párizsban tartott 11. ülészakán (december 14-én) elfogadta az „Egyezmény az oktatásban alkalmazott megkülönböztetés elleni küzdelemről” című dokumentumot. Az egyezmény 1. cikkelye többek között kimondja: „A jelen egyezmény szempontjából a megkülönböztetés kifejezésen értendő a fajon, bőrszínen, nemen, nyelven, valláson, politikai vagy egyéb véleményen, nemzetiségi vagy társadalmi származáson, vagyoni helyzeten vagy születésen alapuló minden olyan különbségtétel, kizárás, korlátozás vagy kedvezés, amelynek célja vagy következménye az oktatás terén való egyenlő elbánás megszüntetése vagy akadályozása, nevezetesen:

c) bizonyos személyek vagy csoportok részére külön oktatási rendszerek vagy intézetek létesítése vagy fenntartása...”

Az 5. cikkely 1. bekezdésének c) pontja szerint „el kell ismerni a nemzeti kisebbségek tagjainak jogát saját oktatási tevékenység folytatására, beleértve iskolák fenntartását is...”

A gyermekek oktatásához való jogával, valamint az anyanyelvű művelődéshez való jogával az ENSZ Közgyűlése által 1989. november 20-án hatályba lépett „Egyezmény a gyermekek jogairól” című dokumentum is foglalkozik.

1. sz. táblázat

Tankerület	óvodába járó gyermekek száma			magyar nevelési nyelvű óvodák száma		magyar osztályok száma	A magyar gyerekek közül magyar óvodába járók	
	összesen	szlovák	magyar	önálló magyar	szlov./ magy.		száma	%
Pozsony I	1566	1438	55	0	1	2	48	87,27%
Pozsony II	4266	4119	120	1	0	2	41	34,17%
Pozsony V	5161	5082	61	0	0	0	0	0,00%
Pozsony VIII	5391	5104	266	4	1	7	161	60,53%
Dunaszerdahely	4435	554	3821	71	16	161	3399	88,96%
Galánta	4448	2569	1850	24	9	56	1303	70,43%
Kassa I	9388	9141	122	1	0	4	82	67,21%
Kassa II	3310	2810	451	14	0	16	349	77,38%
Komárom	3519	1043	2417	31	21	86	1901	78,65%
Léva	4054	3008	977	21	13	42	812	83,11%
Losonc	2957	2313	568	7	8	19	346	60,92%
Nyitra	7090	6814	235	0	2	2	58	24,68%
Érsekújvár	4749	2907	1815	25	14	67	1448	79,78%
Rimaszombat	3438	1854	1153	33	12	51	898	77,88%
Rozsnyó	3466	2648	683	14	6	26	521	76,28%
Töketerebes	4073	2359	1548	36	9	59	1150	74,29%

Regio – Kisebbség, politika, társadalom 1994. 5. évf. 3.sz.

Nagykürtös	1423	1060	349	8	2	11	255	73,07%
Összesen	72734	54968	16491	290	114	611	12772	77,45%

2. sz. táblázat

Tankerület	alapiskolák száma			tanulók száma		A magyar nemzetiségű tanulók közül			
	összesen	magyar	szlov./ magy.	összesen	magyar	magyar iskolába jár		szlovák iskolába jár	
						absz.	%	absz.	%
Pozsony I	9	0	0	4991	36	0	0,00%	36	100,00%
Pozsony II	21	1	0	10449	336	137	40,77%	199	59,23%
Pozsony III	14	0	0	5720	45	0	0%	45	100,00%
Pozsony IV	18	0	0	9016	90	0	0%	90	100,00%
Pozson V	24	0	0	21796	329	0	0%	329	100,00%
Pozson VI	1	1	0	331	311	311	100,00%	0	0%
Pozsony VIII	60	3	2	17719	1088	630	57,90%	458	42,10%
Dunaszerdahely	69	51	0	13804	11320	10062	88,89%	1258	11,11%
Galánta	78	30	0	17563	6237	4804	77,02%	1433	22,98%
Kassa I	50	0	0	29593	198	0	0%	198	100,00%
Kassa II	77	11	4	12549	1567	1167	74,47%	400	25,53%
Komárom	55	33	0	12523	8390	7330	87,37%	1060	12,63%
Léva	68	23	1	13116	3175	2436	76,72%	739	23,28%
Losonc	64	15	2	11790	2572	2225	86,51%	347	13,49%
Nyitra	98	2	6	25082	935	517	55,29%	418	44,71%
Érsekújvár	57	18	2	17398	6258	4639	74,13%	1619	25,87%
Rimaszombat	76	41	6	12426	6029	5211	86,43%	818	13,57%
Rozsnyó	47	10	2	10999	2450	1486	60,65%	964	39,35%
Tóketerebes	77	26	4	16239	5660	4198	74,17%	1462	25,83%
Nagykürtös	28	6	2	5654	1306	820	62,79%	486	37,21%
Összesen	991	271	31	268758	58332	45973	78,81%	12359	21,19%

3. sz. táblázat

Tankerület	Gimnáziumok száma			A tanulók száma		A magyar nemzetiségű tanulók közül			
	Összesen	magyar	szlov./ magy.	összesen	magyar	magyar gimnáziumba jár		szlovák gimnáziumba jár	
						absz.	%	absz.	%
Pozsony VI	16	1	0	9255	342	284	83,04%	58	16,96%
Pozsony VII állami	42	8	2	18247	3772	3049	80,83%	723	19,17%
Pozsony VII magán	1	1	0	118	118	118	100,00%	0	0,00%
Pozsony VII egyházi	1	1	0	92	91	91	100,00%	0	0,00%
Besztercebánya	43	0	3	17567	558	445	79,75%	113	20,25%
Kassa II	46	2	3	17831	1040	751	72,21%	289	27,79%
Összesen	149	13	8	63110	5921	4738	80,02%	1183	19,98%

4. sz. táblázat

Tankerület	Szakközépiskolák száma			A tanulók száma		A magyar nemzetiségű tanulók közül			
	Összesen	magyar	szlov./ magy.	összesen	magyar	magyar szakközépiskolába járók		szlovák szakközépiskolába járók	
						száma	%	száma	%
Pozsony VI	30	0	0	10068	365	0	0,00%	365	100,00%
Pozsony VII állami	77	4	10	28219	3823	2713	70,97%	1110	0,00%
Besztercebánya	91	0	4	28768	932	659	70,71%	273	29,29%
Kassa II	96	1	3	28930	1456	784	53,85%	672	46,15%
Összesen	294	5	17	95985	6576	4156	63,20%	2420	36,80%

5. sz. táblázat

Iskolatípus	Az iskolák száma			A tanulók száma		A magyar nemzetiségű tanulók közül			
	összesen	magyar	szlovák	összesen	magyar	magyar osztályba járók		szlovák osztályba járók	
						száma	%	száma	%
óvoda	3481	290	115	184072	16728	12906	77,15%	3822	22,85%
alapiskola	2401	271	31	664884	58765	46623	79,34%	12142	20,66%
gimnázium	147	13	8	63110	5921	4738	80,02%	1183	19,98%
szakközépiskola	294	5	17	95985	6576	4156	63,20%	2420	36,80%
szakmunkásképző	344	3	22	138465	11363	5431	47,80%	5932	52,20%

6. sz. táblázat

A magyar iskolákban oktató pedagógusok korcsoport szerinti megoszlása a szlovákiai átlaghoz viszonyítva

Korcsoport	országos átlag	magyar oktatók
30-ig	35,4%	12,0%
31-40	32,4%	7,8%
41-50	23,7%	40,0%
51-55	4,3%	33,0%
55 felett	4,2%	6,9%

ERZSÉBET DOLNÍK

THE SITUATION OF HUNGARIAN LANGUAGE EDUCATION IN SLOVAKIA

The paper "Public education in Slovakia in 1994" is a situation report on the present time of Hungarian schools of the country. In the interest of objectivity, it takes its data primarily from official statistics of the Slovakian Ministry of Education as well as from Slovakian census. The author also used additional data from the publications of Slovakian human rights movements, political parties, the Csemadok and SZMPSZ.

Chapter 1 presents the network of Hungarian nurseries and schools. It becomes obvious that, in spite of some improvements in the years following 1989, the system of Hungarian language schools is far from satisfying. The greatest lacks are shown by technical secondary schools and vocational training.

The present situation of Hungarian intellectuals in Slovakia well demonstrates the lack of Hungarian academies and universities. The question of the training of Hungarian teachers has remained unresolved. These problems are presented in Chapter 2 and 3.

Chapter 4 follows the always renewed efforts at changing the teaching language of Hungarian schools.

A short paper cannot offer a detailed analysis of every motive leading to the present unfortunate situation of Hungarian public education. However, one is sure: we have to stop the process beginning with the abolition of Hungarian teaching in Slovakia, following with change of language and leading to a complete assimilation of Hungarian ethnic community in Slovakia.